

Футбол бўйича ҳакамларнинг тайёргарлиги бўйича манбаларни умумлаштириш.

Бекназаров З.Қ.2 курс магистранти. (ЎзДЖТСУ).

Аннотация.

Мазкур мақолада футбол бўйича ҳакамларни тайёргарлигини оширишга қаратилган илмий адабиётларни таҳлил қилиш натижалари келтирилган.

Калит сўзлар: спорт, футбол, тўп, ҳакам, жисмоний.

Долзарблиги: Бугунги кунга келиб раҳбариятимиз томондан жуда катга эътибор берилмоқда, турли қарорлар чиқарилмоқда. Бунга мисол жуда кўплаб мусобақаларнинг ўтказилиши, бу мусобақаларни ўтказишда ҳакамларнинг ўрни катта, яни мусобақаларнинг одилона ўтиши орқали футболчи бўлсин ёки бошқа спортчи бўлсин ўша мусобақа орқали жисмоний имкониятлар даражасини яхшилашлари ва янада чархлаб олишларига эга бўлади. Бунда эса ҳакамларнинг одилона ўйинларни олиб бориши муҳим ўрин эгаллайди. Сабаби агарда ҳакам нотўғри қарор чиқарса, қоида бузилиши жараёнини тўғри баҳолай олмаса одилоналик билан бошқармайдиган бўлса ёки жисмоний имконияти паст бўла туриб ўз билимига ишониб ҳакамлик қилиши мумкин, лекин имкон даражасида жисмоний имкониятлари паст бўлса, у норозиликлар келтириб чиқаради. Футбол ўйини давомида ҳакам бу орқали ўйинчиларга сарик кизил карточкалар бериши билан ўйинчиларнинг савияси жамоаларнинг ўйин сурати тушишига олиб келади.

Тадқиқотнинг мақсади: Ҳакамларни тайёргарлигига оид илмий манбаларни таҳлил қилиш.

Футбол бўйича ҳакамларининг жисмоний тайёргарлиги ва мусобақа фаолияти даражасини аниқлаш бугунги куннинг долзарб масалаларидан биридир.

Шундай қилиб, бир қатор ишларда мазкур муаммо ҳақида фикрлар ёритилган бўлсада, мусобақа фаолияти жараёнларида футбол ҳакамларининг жисмоний тайёргарликларини ривожлантириш бугунги кунинг долзарб масалаларидан бири бўлиб ҳисобланади.

Шунга кўра, футбол ҳакамларининг жисмоний тайёргарлик кўрсаткичларини тарбиялаш учун хилма-хил воситалар мажмуасида мусобақалар ташкил этиш масалаларининг тажрибалар асосида ишланиши долзарб масаладир.

Шу нуқтаи назардан қараганда, мазкур иш бу муаммони илмий йўналишда ечишга қаратилганлиги билан муҳимдир. Бу эса энг аввало ҳакамларимизнинг жисмоний имкониятлари етарли даражада бўлмаслиги, Республикамизда кундан кунга ривожланиб келаётган футболимизга салбий тасирини ўтказмай қолмайди. Илмий педагогик жихатдан қараганда биз танлаган мавзунинг долзарблиги ва муҳимлиги яққол намоён бўлади.

Футбол ҳакамларининг жисмоний тайёргарлиги ва мусобақа фаолиятларини ўрганиш ва таҳлил қилиш масалалари кўпгина мутахассислар тамонидан ўрганилган. Масалан М.А. Годик, Исеев Ш.Т., Акрамов Р.А., Нуримов Р.И, Сергеев Г., Толибджанов .А.И, Гриндер К. Казаков П.И. Латышев Н.Г.Исроилов.Ш.Х. Артуёнов.А.С. П. Коллина ва бошқалар, ўзининг илмий ишларида ҳакамларнинг самарали иш бажаришлари учун мусобақага тайёргарлик кўришдаги ҳар бир босқичида (тайёрлов,умум,махсус) жисмоний тайёргарлигини тўғри йўналтириш кераклигини эътироф этадилар.

Футболчиларнинг спорт мусобақаларидаги фаолиятида спорт ҳакамининг аҳамиятига урғу бера туриб, ҳакамлик сифати юқори бўлишига маълум даражада кафолат бера олувчи ҳакамларни тайёрлаш масаласига алоҳида эътибор қаратишимиз табиий ва мантиқий бўлади. Бироқ, мавжуд адабиётларни, йўриқ – меъёрий ҳужжатларни ва услубий материалларни ўрганиш жараёнида биз қуйидаги ҳулосага келдик, яъни ушбу масалага мутахассислар ва спорт соҳасида илмий фаолият юритувчи олимлар томонидан зарур бўлган эътибор берилмаяпти. Масаланинг назарий ва услубий нуқтаий назардан ишлаб чиқилмагани сабабли футбол бўйича ҳакамларнинг тайёргарлик даражасининг пасайиши оҳир оқибат футбол бўйича мусобақаларда ҳакамлик сифатини ошириш жараёнининг юқори даражада кечишига тўсқинлик қилишини эътироф этишимиз лозим.

Ҳозирги кунда футбол бўйича ҳакамларнинг таълим ва профессионал тайёргарлигини таъминлаш мақсадида ФИФА тамондан йўлга қўйилган “фитнес тест” асосида семинар машғулотларидан иборат бўлган футбол ҳакамлари тайёрлаш мактабларида ҳам бевосита фойдаланадилар.

Футбол бўйича ҳакамлар тайёрлашнинг ананавий тизими сифатида футбол ихтисослиги бўйича жисмоний тарбия институтида таҳсил олиш жараёнида маҳсус тайёргарлик эътироф этилади.

Мусобақаларни яхши ташкил этиш ва ўтказишнинг энг муҳим шартларидан бири- бу спорт фаоллари билан тизимли равишда ишлаш. Фаоллар билан ишлаш турлича кўринишда бўлиши мумкин. Бу таркибида назарий ва

амалий машғулоти бўлган семинарлар, тажрибали ҳакамлар билан учрашувлар, йирик мусобақаларда (ҳалқаро мусобақалар, Ўзбекистон биринчиликлари ва бошқалар) қатнашиш, туман ва шаҳар мусобақаларида тажриба орттириш, махсус “Ҳакам кутибхонаси”ни ташкил қилиш, “футбол бўйича ҳакам” стендини тайёрлаш, уй вазифалари, ҳакамлар имкониятлари ва х.к. Семинарлар ўтказилишидан мақсад – ҳакамлик қоидаларини изоҳлаш, ҳакамлик амалиётида йўл қўйилиши мумкин бўлган ҳатоларнинг олдини олиш.

Фойдаланилган адабиётлар.

1. Мяконьков В.Б. Психологическая подготовка судей. - Официальный сайт Коллегии футбольных арбитров: www.

2. Абдула А.В., Ашанин В.С. Взаимосвязь различных сторон подготовленности арбитров и качества судейства в футболе: Олимпийский спорт и спорт для всех // Тезисы докладов IX Международного научного конгресса 20-23 сентября 2005 г. Киев. - Киев, 2005. - С. 298.

3. Дмитриев О.Б. Статистическая экспертная система «Соревнования по каратэ-до» для подготовки судей, тренеров и спортсменов к соревнованиям // Теория и практика физической культуры. - 2001. - № 11. - С. 43-45.

4. Коваленко А.А. Использование в практике судейства в спортивных танцах оценки качества исполнения технических действий // Проблемы развития танцевальных видов спорта: Материалы VIII Всероссийской научно-практической конференции. - М., 2004. - С. 18-26.